

*Ділдік лингвистика
негіздері*

Зерттеу өзектілігі: _____ Елдің мәдениеттенуіне, кемелденуіне арналған шара ретінде қоданбалы деңгейімен, әлеуметтік мәселені көтеретіндігімен маңызды. Тіл білімінің жаңа саласы *ділдік лингвистиканы* негіздеуге, оны пән ретінде айқындауға арналғандығымен, бұрын зерттелмегендігімен де өзекті.

Зерттеу мақсаты: Қазақ тіл білімінде тереңінен зерттелмеген діл түсінігін қарастыру, оның ұлттық санамен байланысын зерттеу және сол арқылы ұлттық діл түсінігін қарастыру. Ұлттық діл және оның тілдегі бейнесін анықтау үшін эксперименталдық талдау жасау.

Зерттеу нысаны: тіл арқылы көрінетін діл,
ділді айқындайтын түсініктер, ұлттық діл,
ұлттық сана және тарихи жады.

«Менталитет» сөзі латын тілінен енген және сол тілден аударғанда «mens, mentis» сөзі *ақыл, ойлау, пайым, ойдың көрінісі* деген мағынаны білдіреді.

Ділді зерттеуші шет ел
ғалымдары

Л.Леви-Брюль

Г.Бутуль

Г.Дюби

М.Блок

Ділді зерттеуші орыс ғалымдары

- Л.Н.Пушкарев
- М.В.Воробьева
- Е.Ф.Нечаева
- Е.В.Тищенко
- В.В.Кулиш

Ділді зерттеуші қазақ ғалымдары

Д.Кішібеков

Д.Айдаров

А.Құдабаев

Ж.Оспанова

С.Ақатай

Ділге әсер етуші факторлар:

- географиялық жағдай;
- уақытты қабылдау;
- мәдени мұраның бар болуы;
- қоғамдық жағдай;
- саясат.

И.К.Пантин: «Діл – халықтың өткені туралы жадысы, тарихи тұрғыда қалыптасқан өзінің *«кодына»* кез келген жағдайда, тіпті апаттық жағдайда да адал миллиондаған адамдардың мінез-құлықтары»

Ділдің тығыз байланыстары.

Діл және дін

Діл және
дәстүр

Діл және тіл

***Ділдік лингвистика пәнін негіздеуге
қатысатын ғылым салалары:***

- Философия;
- Тарих;
- Тіл білімі;
- Психология;
- Этнология;
- Мәдениеттану

Ділдік лингвистика пәнінің *зерттеу нысаны*
– тіл арқылы көрінетін діл.

Ділдік лингвистиканың *зерттеу мақсаты* –
тіл мен ділдің бірлігі мен ерекшелігін
функционалдық, когнитологиялық бағытта
зерделеу.

ОБАЛ БОЛАДЫ:

Нан қиқымын тастау – 26; асты ысырап қылу – 14; малды ұру/тебу – 9; адамға/жануарға қиянат жасау – 8; ақты төгу – 7; айналаға зиян келтіру – 5; жақсының қадірін білмеу – 4; дұрыс білім бермеу – 3; біреуге жала жабу – 2; жасы кішіге қысым көрсету, өзгенің ісіне кедергі болу, босқа шашылу, аяушылық жасамау, қыздың көз жасына қалу, жетімге көмектеспеу, ысырапшылдықты білмеу, кесірі тиеді, сәбиді қоқысқа тастау, мүгедек адамға көмек көрсетпеу, асты қорлау, құстың ұясын бұзу – 1.

ЖАМАН БОЛАДЫ:

Босағаны керу – 6; үйге қарай жүгіру – 5; күлді басу, шаш жаю – 4; туысымен араласпау, таңдайын қағу, табалдырықта тұру – 3; бүйірін таяну, қастандық жасау, түнде тырнақ алу, ата-ананы құрметтемеу, үйді айналу, үйде ысқыру, кір суды басу – 2; қолды төбесіне қою, досты бағалай білмеу, екі досты айыру, адамдар бір-бірін сыйламау, адамға қиянат жасау, құдыққа түкіру, зиянды заттардың алдын алмау, түнде суға бару, қараңғыда терезеден қарау, біреуді өсектеу, босағада тұру, ерсі қылық жасау, асыра сілтеу, қарғысқа қалу, жұма күні кір жуу, қасірет жасау, мысықты тебу, ақты төгу, тырнақты шашу, жаман ырым жасау, адамның көңілін қалдыру, үлкен қателік жасау, ұрлық жасау, тізесін құшақтау, балаға көп айқайлау, белді таяну, әйел адамға қол көтеру – 1

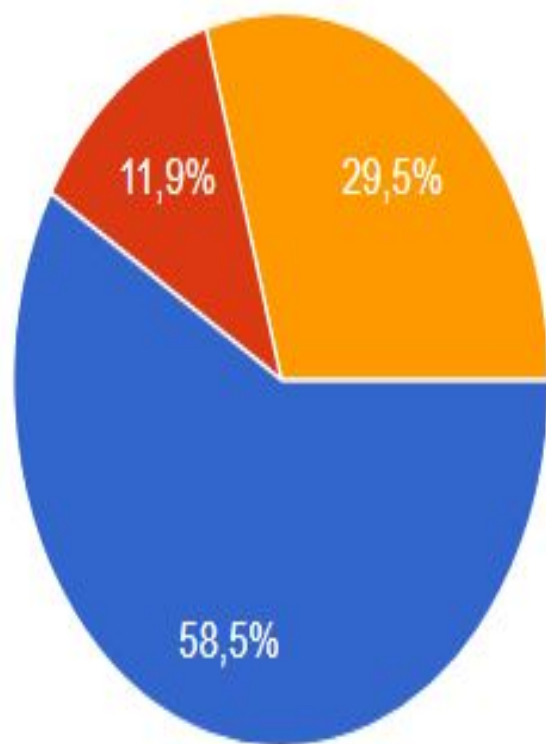
ҰЯТ БОЛАДЫ:

Қыздың ашық киінуі – 9; үлкенді сыйламау – 8; өтірік айту – 7; үлкеннің алдын кесу – 6; орынсыз күлу – 5; өсек айту – 4; ерсі қылықтар көрсету, сөзінде/уәдесінде тұрмау, үлкен кісіге қарсы сөйлеу – 3; өтірігі ашылу, балағат сөз айту, жамандық ойлау/жасау, біреуді жамандау – 2; тәртіпсіздік көрсету, ананы сыйламау, тәкаппар болу, әдепсіздік көрсету, аузыңды шайнаңдату, қонаққа қабақ шыту, ата-ананы ұятқа қалдыру, мәдениет сақтамау, дөрекі сөйлеу, үлкенмен сөз таластыру, ұятты нәрселер жасау, жұрттың көзінше сүйісу, біреуге жала жабу, көзқарасы төмен болу, артық сөз айту, қарызды қайтармау, қыздардың кіндігін ашып жүруі, артына сөз ердірту, өзін-өзі ұстай алмау, ер адамнан жоғары шығу, үлкен кісі отырғанда баланы ұру, біреудің ала жібін аттау, ар-намыстан аттау, абыройы төгілу – 1.

1. Сіздің әулетіңіздің шаңырақ иесі кім?

176 ответов

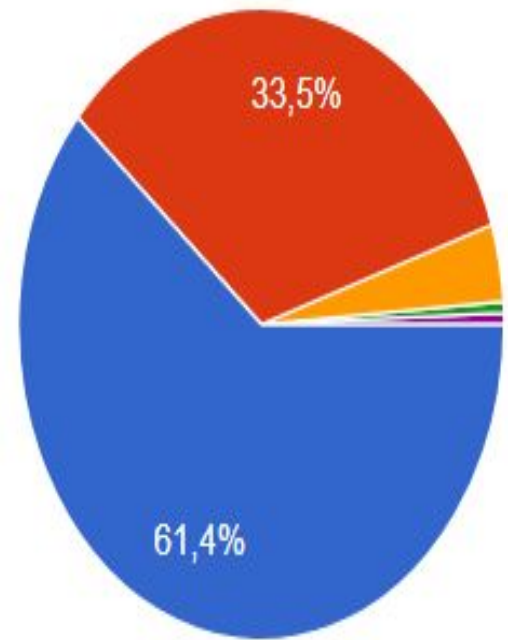

- Кенже бала
- Үлкен бала
- Бұл түсінік маңызды емес

2. Сіз әке-шешеңіздің (ата-енеңіздің) шаңырағында қалуға қалай қарайсыз?

176 ответов

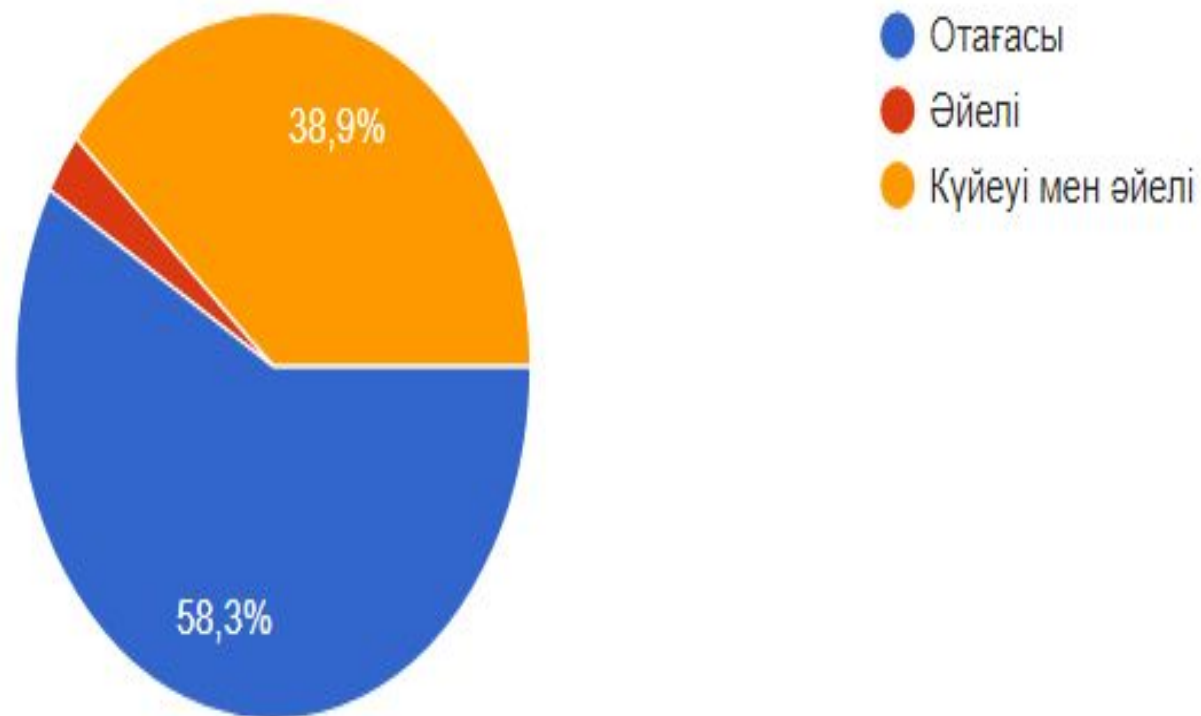

- Ол менің парызым
- Жағдайға байланысты
- Қарсымын
- әке-шешемнің шаңырағында қалу парызым
- Оз уйме алып кетемин

3. Сіздің жағдайыңызда отбасын материалдық тұрғыда қамтамасыз етуші кім?

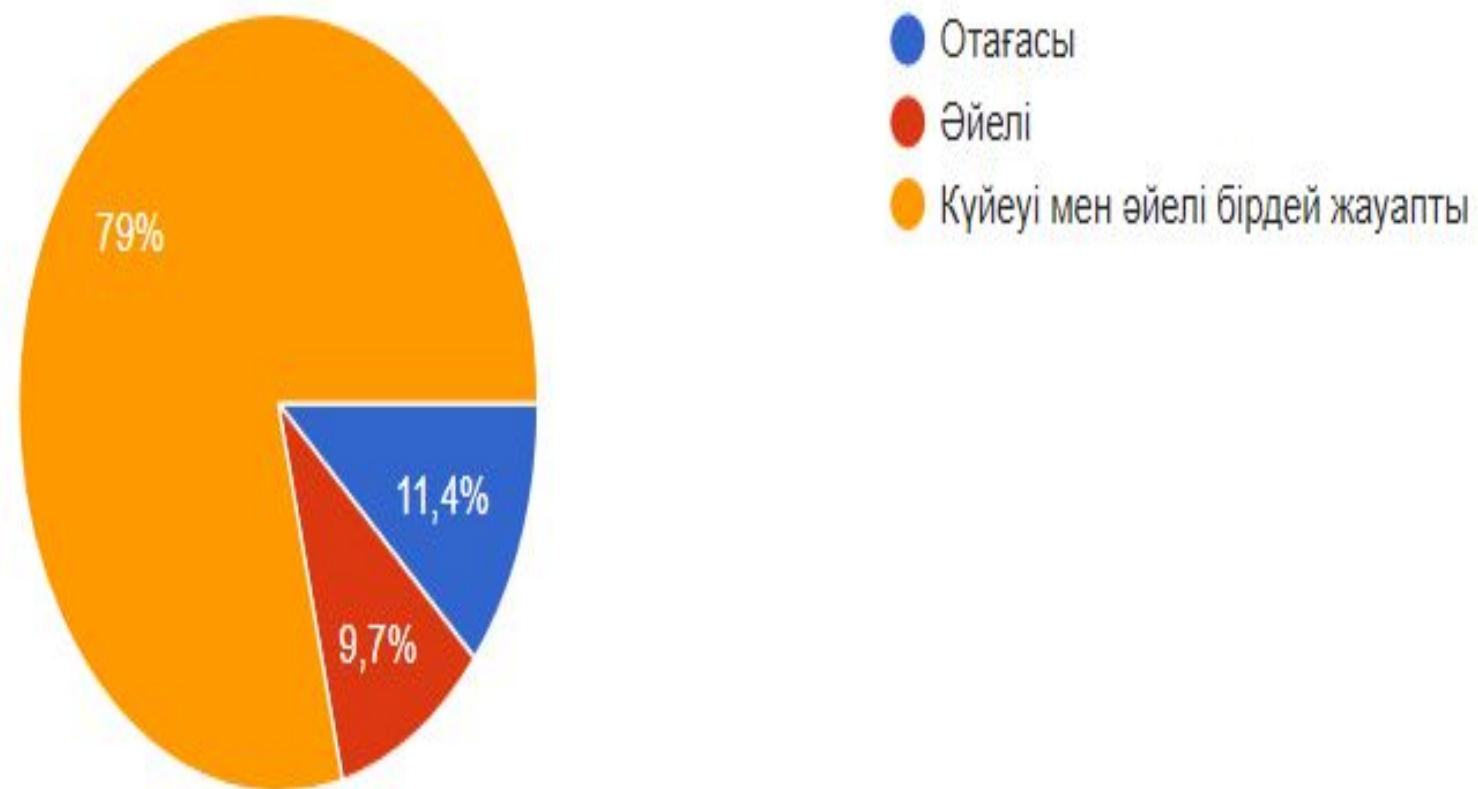

175 ответов

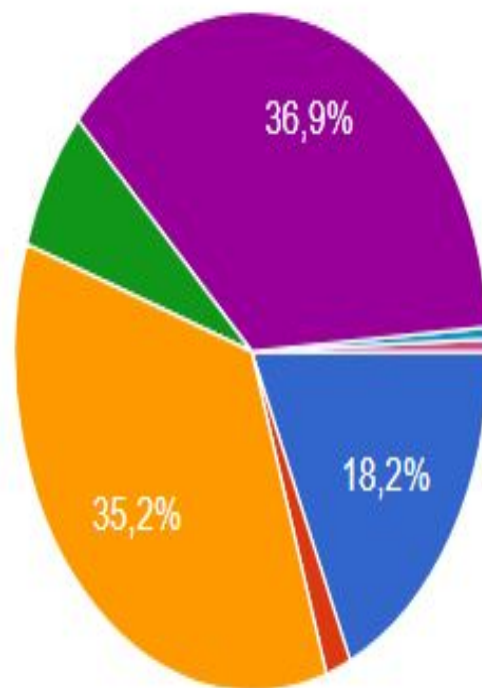
4. Сіздің жағдайыңызда отбасылық тәрбиеге жауапты кім?

176 ответов

5. Бала тәрбиелеуге қатысты сіз үшін маңыздысын белгілеңіз (тек бір жауапты таңдаңыз)

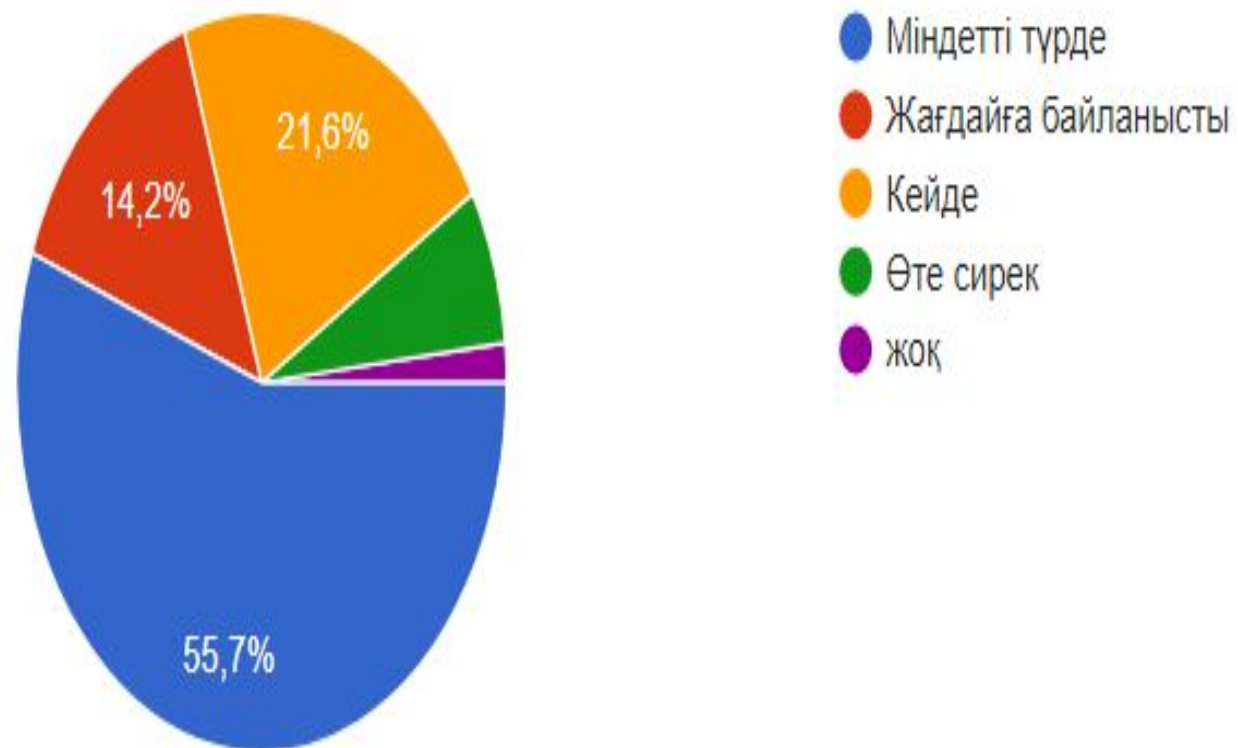
176 ответов

- Баланы елін сүйеге үйрету
- Баланы ақша табуға үйрету
- Рухани мәдениеттенуге үйрету
- Баланы кәсіпке үйрету
- Білімге үйрету
- Жан жақтылыққа үйрету
- Баланы имандылыққа үйрету, алайда заман талабынан кенде қалмау

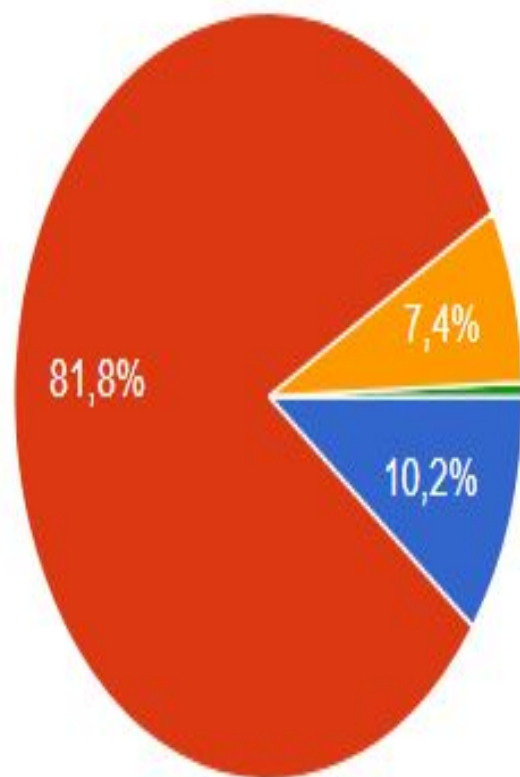
7. Сіздің отбасыңызда тамақтанғаннан кейін бата оқып, ас қайтарылады ма?

176 ответов

8. Сіздің отбасыңызда баланы кім тәрбиелейді?

176 ответов

- Ұлды әкесі, қызды анасы тәрбиелейді
- Ата-анасы бірдей тәрбиелейді
- Бала тәрбиелеу әйел адамның міндеті
- Бала тәрбиелеу ер адамның міндеті